СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

КАТЕДРА „СТАТИСТИКА И ПРИЛОЖНА МАТЕМАТИКА“

КРЪГЛА МАСА
С МЕЖДУНАРОДНО УЧАСТИЕ

СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

Свищов, 16 октомври 2020 г.

Сборник с доклади

Кръглата маса е организирана в изпълнение на научноизследователски проект №13-2020 „Статистически измерения на регионалните различия и неравенства между Северна и Южна България“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2020

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Красимира Славева – Ръководител на проекта
Доц. д-р Пламен Петков – Ръководител катедра „Статистика и приложна математика“
Доц. д-р Стела Касабова
Гл. ас. д-р Ваня Ганева

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Поля Ангелова

Членове:
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Стела Касабова
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Екатерина Тошева
Доц. д-р Атанас Атанасов

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-1892-7

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА В БЪЛГАРИЯ

НЕОБХОДИМО ЛИ Е НОВО ТЕРИТОРИАЛНО ДЕЛЕНИЕ НА СТРАНАТА – ЗАЩО, КАК И КОГА?
Борислав Борисов, проф. дн 7

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ НА ПАЗАРА НА ТРУДА, НАСТЪПИЛИ В СЛЕДСТВИЕ ПАНДЕМИЧНАТА КРИЗИСНА ОБСТАНОВКА
Венелин Терзиев, инж., проф., дн 15

ТРАНСПОРТНАТА СВЪРЗАНОСТ И ИНВЕСТИЦИИТЕ ВЪВ ФОКУСА НА ПЛАНОВЕТЕ ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНИТЕ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ (ПО ПРИМЕРА НА БЕЛЕНЕ И ПОРДИМ)
Андрей Захариев, проф. д-р, Стоян Проданов, проф. д-р, Анелия Радулова, доц. д-р, Силвия Заркова, д-р, Борислав Лазаров, докторант 32

ПОЛИТИКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ПЕРИФЕРНИТЕ РАЙОНИ
Маргарита Богданова, проф. д-р 42

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ И ТЕНДЕНЦИИ ПРИ ОЦЕНКАТА НА БЕДНОСТТА В БЪЛГАРИЯ
Поля Ангелова, проф. д-р..... 50

ИНТЕГРИРАНОТО ПЛАНИРАНЕ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ
Евелина Парашкевова, доц. д-р..... 59

ТЕРИТОРИАЛНОТО УСТРОЙСТВО НА БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА РЕГИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ
Камен Петров, доц. д-р..... 68

РЕГИОНАЛНО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В БЪЛГАРИЯ – АЛТЕРНАТИВИ МЕЖДУ СЕВЕРА И ЮГА
Камен Петров, доц. д-р, Радослав Костев, докторант..... 77

АНАЛИЗ НА РАЗЛИЧИЯТА В КЛЮЧОВИ ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Красимира Славева, доц. д-р..... 85

ЛОГИСТИЧНИТЕ ВЕРИГИ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ТЕРИТОРИАЛНА КОХЕЗИЯ
Маруся Линкова, доц. д-р, Елица Лазарова, гл. ас. д-р..... 97

ИЗСЛЕДВАНЕ НА РЕГИОНАЛНАТА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ В БЪЛГАРСКАТА СИСТЕМА НА ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ С КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ
Пламен Петков, доц. д-р, Елеонора Минева-Димитрова, ас. д-р..... 105

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В ДОХОДИТЕ И АСОРТИМЕНТНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Симеонка Петрова, доц. д-р..... 115

БИЗНЕС СРЕДАТА КАТО ФАКТОР ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
Стела Касабова, доц. д-р..... 122

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСБАЛАНСИ ЧРЕЗ ПРОМЕНИ В АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИАЛНОТО ДЕЛЕНИЕ НА СТРАНАТА
Тихомир Личев, доц. д-р, Катя Личева, доц. д-р..... 130

ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБУЧЕНИЕ – КЛЮЧОВ ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА РАЗЛИЧИЯТА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Христо Сирашки, доц. д-р..... 138

ПАРТНЬОРСТВО В УПРАВЛЕНИЕТО НА РЕГИОНАЛНИТЕ ДИСБАЛАНСИ
Десислава Алексиева, гл. ас. д-р..... 146

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА В МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВИ
Методи Иванов, гл. ас. д-р 153

РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ И ИЗМЕРЕНИЯ НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ НА БПЦ
Петкан Илиев, гл. ас, д-р..... 161

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИЯ МЕГАПОЛИС В ЮЖНА БЪЛГАРИЯ СРЕЩУ ОАЗИСИТЕ В СЕВЕРНА БЪЛГАРИЯ
Петя Василева, гл. ас. д-р..... 173

РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В НАПОЯВАНАТА ОБРАБОТВАЕМА ЗЕМЯ МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Радка Ненова, гл. ас. д-р..... 181

СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ
Таня Тодорова, гл. ас. д-р 190

РЕГИОНАЛНИ АСИМЕТРИИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПРОЕКТИ В БЪЛГАРИЯ (2014-2020)
Юлиян Господинов, гл. ас. д-р 197

СЪПОСТАВИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДУСТРИЯТА В СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Явор Станев, гл. ас. д-р 205

ИКОНОМИЧЕСКИ, СОЦИАЛНИ, ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ В БЪЛГАРИЯ

ВРЪЗКАТА “УРБАНИЗАЦИЯ - ПОТРЕБНОСТИ ОТ ЗДРАВЕ И ЗДРАВОСЛОВЕН НАЧИН НА ЖИВОТ”. МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ
Анастасия Марчева, доц. д-р 213

СЪСТОЯНИЕ И РАЗВИТИЕ НА ПАЗАРА НА ТРУДА В ОБЛАСТ ПЛЕВЕН
Галина Тодорова, доц. д-р 220

ОТНОСНО НЯКОИ МАКРОИКОНОМИЧЕСКА ДАННИ – ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИДЕНТИФИЦИРАНЕ ИНОВАЦИОННИТЕ ВЪЗМОЖНОСТИ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Искра Пантелеева, доц. д-р 228

МАЩАБИ НА БЪЛГАРСКИТЕ ФИНАНСОВИ АГРОПАЗАРИ
Любомир Любенов, доц. д-р, Анелия Любенова, д-р 237

ОПЕРАТИВЕН КОНТРОЛИНГ ВЪВ ФИРМАТА
Людмил Б. Кръстев, доц. д-р 247

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОЦЕНКА НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО СБЛИЖАВАНЕ СПОРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ СТЪЛБ НА СОЦИАЛНИТЕ ПРАВА
Маргарита Шопова, доц. д-р, Тихомир Върбанов, гл. ас. д-р, Евгени Овчинников, ас. д-р 254

ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ РАЗВИТИЕ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
Марина Николова, доц. д-р 263

„ЗА“ И „ПРОТИВ“ ДОПЪЛНЕНИЕТО НА МЕТОДИКАТА ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ЛИНИЯТА НА БЕДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Николай Нинов, доц. д-р 273

БИЗНЕС СРЕДАТА И ПИВОВАРНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ
Сергей Найденов, доц. д-р 282

СОЦИАЛНОТО НЕРАВЕНСТВО – КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА И ИЗМЕРВАНЕ
Ваня Ганева, гл. ас. д-р 290

КОРПОРАТИВНА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В УСЛОВИЯТА НА КОВИД-19
Емил Николов, гл. ас. д-р 298

СТАТИСТИЧЕСКО ИЗУЧАВАНЕ НА ЗАСТРАХОВКА „КАРГО“ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2010-2019 Г. – СЪВРЕМЕННИ ИЗМЕРЕНИЯ
Милен Митков, гл.ас. д-р 306

УВЕЛИЧАВАНЕ НЕДОСТИГА НА РАБОТНА СИЛА В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО
Милена Владимирова, гл. ас. дм 316

УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ В ЕВРОПЕЙСКАТА СОЦИАЛНА ПРОГРАМА
Иванка Янкова, докторант 323

ИКОНОМИЧЕСКИ, СОЦИАЛНИ, ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ В ЕВРОПА

MULTIVARIATE ANALYSIS – A GREAT TOOL FOR A MULTIVARIATE WORLD
Carlos A. Coelho, Full Professor of Statistics PhD 331

DEVELOPMENT OF INTEGRATION PROCESSES IN THE REGION OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE: THE VISEGRAD FOUR AND UKRAINE
Yevhen Savelyev, Prof. DSc (Econ.), Vitalina Kuryliak, Prof. DSc (Econ) 336

ASSESSMENT OF ECONOMIC EFFICIENCY OF THE ENVIRONMENTAL COSTS
Antonina Sydorova, Prof. DSc (Econ.), Olena Cherenkevich, PhD Student, Hanna Anisimova, Research Assist. PhD 343

CROSS-BORDER TRADE OF UKRAINE AND THE VISEGRAD FOUR COUNTRIES
Mariia Lyzun, Prof. DSc (Econ.), Ihor Lishchynskyy, Prof. DSc (Econ.)..... 352

FORECASTING SERBIAN GDP GROWTH AND UNEMPLOYMENT RATE USING VAR MODEL
Vinko Lepojević, Full professor, PhD, Tadija Djukić, Full professor, PhD..... 358

РЕГИОНАЛЬНЫЕ РАЗЛИЧИЯ ПОВЕДЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19, НА ПРИМЕРЕ МОЛДОВЫ, БОЛГАРИИ И РУМЫНИИ (MD, BG, RO)
Эдуард Хырбу, доц. к.э.н. 366

ПОЗДРАВИТЕЛНИ АДРЕСИ..... 373

CONTENTS

REGIONAL DIFFERENCES AND INEQUALITIES IN BULGARIA

IS A NEW TERRITORIAL DIVISION OF THE COUNTRY NEEDED – WHY, HOW AND WHEN
Borislav Borisov, Prof. DSc..... 7

REGIONAL DIFFERENCES ON THE LABOR MARKET AS A RESULT OF THE PANDEMIC CRISIS
Venelin Terziev, Eng., Prof, DSc..... 15

TRANSPORT CONNECTIONS AND INVESTMENTS IN THE FOCUS OF THE PLANS FOR INTEGRATED DEVELOPMENT OF MUNICIPALITIES IN THE REPUBLIC OF BULGARIA (ON THE EXAMPLE OF BELENE AND PORDIM)
Andrey Zahariev, Prof. PhD., Stoyan Prodanov, Prof. PhD., Anelia Radulova, Assoc. Prof. PhD., Silvia Zarkova, Ph.D., Borislav Lazarov, PhD Student..... 32

POLICIES FOR PERIPHERAL REGIONS DEVELOPMENT
Margarita Bogdanova, Prof. PhD..... 42

REGIONAL DIFFERENCES AND TRENDS IN EVALUATION OF POVERTY IN BULGARIA
Polya Angelova, Prof. PhD..... 50

INTEGRATED PLANNING AS A TOOL FOR OVERCOMING REGIONAL DIFFERENCES
Evelina Parashkevova, Assoc. Prof. PhD..... 59

THE TERRITORIAL ORGANIZATION OF BULGARIA AS A FACTOR FOR REGIONAL DEVELOPMENT
Kamen Petrov, Assoc. Prof. PhD..... 68

REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN BULGARIA - ALTERNATIVES BETWEEN THE NORTH AND THE SOUTH
Kamen Petrov, Assoc. Prof. PhD, Radoslav Kostev, PhD Student..... 77

ANALYSIS OF THE DIFFERENCES IN KEY INDICATORS FOR THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF NORTH AND SOUTH BULGARIA
Krasimira Slaveva, Assoc. Prof. PhD..... 85

LOGISTICS CHAINS AS A TOOL FOR TERRITORIAL COHESION
Marusya Linkova, Assoc. Prof. PhD,
Elitsa Lazarova, Chief. Assist. Prof. PhD 97

STUDY OF REGIONAL DIFFERENTIATION IN THE BULGARIAN HIGHER EDUCATION SYSTEM WITH CLUSTER ANALYSIS
Plamen Petkov, Assoc. Prof. PhD,
Eleonora Mineva-Dimitrova, Assist. Prof. PhD 105

REGIONAL DIFFERENCES IN INCOME AND ASSORTMENT CONSUMPTION OF HOUSEHOLDS IN BULGARIA
Simeonka Petrova, Assoc. Prof. PhD 115

BUSINESS ENVIRONMENT AS A FACTOR FOR REGIONAL DEVELOPMENT
Stela Kasabova, Assoc. Prof. PhD 122

OPPORTUNITIES FOR REDUCING REGIONAL IMBALANCES THROUGH CHANGES IN THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL DIVISION OF THE COUNTRY
Tihomir Lichev, Assoc. Prof. PhD, Katya Licheva, Assoc. Prof. PhD 130

PROFESSIONAL TRAINING - A KEY FACTOR FOR GET OVER THE DIFFERENCES BETWEEN NORTHERN AND SOUTH BULGARIA
Histo Sirashki, Assoc. Prof. PhD 138

THE PARTNERSHIP IN MANAGING REGIONAL IMBALANCES
Desislava Aleksieva, Chief. Assist. Prof. PhD..... 146

REGIONAL DIFFERENCES AND INEQUALITIES IN SMALL MUNICIPALITIES IN THE REPUBLIC OF BULGARIA: TRENDS AND PERSPECTIVES
Metodi Ivanov, Chief. Assist. Prof. PhD 153

REGIONAL ASPECTS AND DIMENSIONS OF THE SOCIO-ECONOMIC ACTIVITY OF THE BOC
Petkan Iliev, Chief. Assist. Prof. PhD 161

THE SOCIO-ECONOMIC MEGAPOLIS IN SOUTH BULGARIA AGAINST THE OASIS IN NORTHERN BULGARIA
Petya Vasileva, Chief. Assist. Prof. PhD 173

REGIONAL DIFFERENCES IN IRRIGATED ARABLE LAND BETWEEN NORTHERN AND SOUTHERN BULGARIA
Radka Nenova, Chief. Assist. Prof. PhD..... 181

STATISTIC MEASUREMENT OF REGIONAL DIFFERENCES AND INEQUALITY BETWEEN BULGARIA AND ROMANIA
Tanya Todorova, Chief. Assist. Prof. PhD 190

REGIONAL ASYMMETRES IN PROJECT MANAGEMENT IN BULGARIA (2014-2020)
Yuliyan Gospodinov, Chief. Assist. Prof. PhD 197

COMPARATIVE ANALYSIS OF INDUSTRY IN NORTHERN AND SOUTHERN BULGARIA.
Yavor Stanev, Chief. Assist. Prof. PhD 205

ECONOMIC, SOCIAL, DEMOGRAPHIC PROBLEMS IN BULGARIA

THE "URBANIZATION – HEALTH AND HEALTHY LIFESTYLE" RELATIONSHIP. MEASUREMENT METHODS
Anastasiya Marcheva, Assoc. Prof. PhD 213

CONDITION AND DEVELOPMENT OF THE LABOR MARKET IN PLEVEN DISTRICT
Galina Todorova, Assoc. Prof. PhD 220

REGARDING SOME MACROECONOMIC DATA – A PREREQUISITE FOR IDENTIFYING THE INNOVATIVE OPPORTUNITIES OF THE BULGARIAN ECONOMY
Iskra Panteleeva, Assoc. Prof. PhD 228

SCALE OF BULGARIAN AGRICULTURAL FINANCIAL MARKETS
Lyubomir Lyubenov, Assoc. Prof. PhD Anelia Lyubenova, PhD 237

OPERATIVE CONTROLLING IN THE FIRM
Lydmil Krastev, Assoc. Prof. PhD 247

OPPORTUNITIES FOR EVALUATING SOCIO-ECONOMIC CONVERGENCE WITHIN THE EUROPEAN PILLAR OF SOCIAL RIGHTS
Margarita Shopova, Assoc. Prof. PhD, Tihomir Varbanov, Chef Assist. Prof. PhD, Evgeni Ovchinnikov, Assist. Prof. PhD 254

PPORTUNITIES AND CHALLENGES IN THE DEVELOPMENT OF LAND RELATIONS IN BULGARIA
Marina Nikolova, Assoc. Prof. PhD 263

„FOR" AND „AGAINST" THE ADDITION TO THE METHODOLOGY FOR DETERMINING THE POVERTY LINE IN BULGARIA
Nikolay Ninov, Assoc. Prof. PhD 273

THE BUSINESS ENVIRONMENT AND BREWERIES IN BULGARIA
Sergey Naydenov, Assoc. Prof. PhD..... 282

SOCIAL INEQUALITY – CONCEPTUAL FRAMEWORK AND MEASUREMENT
Vanya Ganeva, Chief Assist. Prof. PhD..... 290

CORPORATE SICIAL RESPONSIBILITY IT THE CONDITION OF COVID-19
Emil Nikolov, Chief Assist. Prof. PhD 298

STATISTICAL STUDY OF CARGO INSURANCE IN BULGARIA FOR THE PERIOD 2010-2019 - MODERN DIMENSIONS
Milen Mitkov, Chief Assist. Prof. PhD..... 306

INCREASING THE LABOR SHORTAGES IN HEALTHCARE
Milena Vladimirova, Chief Assist. Prof. MD 316

SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN SOCIAL AGENDA
Ivanka Yankova, PhD Student 323

ECONOMIC, SOCIAL, DEMOGRAPHIC PROBLEMS IN EUROPE

MULTIVARIATE ANALYSIS – A GREAT TOOL FOR A MULTIVARIATE WORLD
Carlos A. Coelho, Full Professor of Statistics PhD 331

DEVELOPMENT OF INTEGRATION PROCESSES IN THE REGION OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE: VISEGRAD FOUR AND UKRAINE
Yevhen Savelyev, Prof. DSc (Econ.),
Vitalina Kuryliak, Prof. DSc (Econ) 336

ASSESSMENT OF THE ECONOMIC EFFICIENCY OF THE ENVIRONMENTAL COSTS
Antonina Sydorova, Prof. DSc (Econ.), Olena Cherenkevich, PhD Student,
Hanna Anisimova, Research Assist. PhD 343

CROSS-BORDER TRADE OF UKRAINE AND THE VISEGRAD FOUR COUNTRIES
Mariia Lyzun, Prof. DSc (Econ.),
Ihor Lishchynskyy, Prof. DSc (Econ.)..... 352

FORECASTING SERBIAN GDP GROWTH AND UNEMPLOYMENT RATE USING VAR MODEL
Vinko Lepojević, Full professor, PhD,
Tadija Djukić, Full professor, PhD 358

REGIONAL DIFFERENCES IN POPULATION BEHAVIOR IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC, AS EXEMPLIFIED BY MOLDOVA, BULGARIA AND ROMANIA (MD, BG, RO)
Eduad Hirbu. Assoc. Prof. PhD 366

КРЪГЛА МАСА
С МЕЖДУНАРОДНО УЧАСТИЕ

СТАТИСТИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ

Свищов, 16 октомври 2020 г.

Сборник с доклади

Кръглата маса е организирана в изпълнение на научноизследователски проект №13-2020 „Статистически измерения на регионалните различия и неравенства между Северна и Южна България“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

ISBN 978-954-23-1892-7

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ И ИЗМЕРЕНИЯ НА СОЦИАЛНО-ИКОМИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ НА БПЦ

Петкан Илиев, гл. ас. д-р
Катедра „Икономикс“, УНСС – София
e-mail: petkaniliev@abv.bg

Резюме: *В настоящето изследване ще акцентираме върху анализа на религиозната дейност в нейния регионален социално-икономически аспект, която дейност обособяваме в три основни направления, представляващи нейните съставни елементи: 1) същинска религиозна дейност, която може да бъде оценена и е част от стопанския оборот, генерираща определени приходи, респ. разходи; 2) стопанска религиозна дейност, която функционира на принципите на бизнес сектора – църковните земеделски стопанства и предприятия; 3) социална религиозна дейност извършвана на принципите на социалните предприятия – социални трапезарии, кухни, приюти и пр. Тези дейности формират същността на църковната икономика.*

Ключови думи: *Църква, Църковна икономика, Икономически растеж, Българска православна църква, Религиозна дейност, ДФЗ, ПРСР.*

JEL: *Z12.*

REGIONAL ASPECTS AND DIMENSIONS OF THE SOCIO-ECONOMIC ACTIVITY OF THE BOC

Petkan Iliev, Chief. Assist. Prof. PhD
Department of Economics, UNWE – Sofia
e-mail: petkaniliev@abv.bg

Abstract: *In the present study we will focus on the analysis of religious activity in its regional socio-economic aspect, which activity we divide into three main areas, representing its constituent elements: 1) real religious activity, which can be assessed and is part of the economic turnover generating certain income, resp. costs; 2) economic religious activity, which functions on the principles of the business sector - the church farms and enterprises; 3) social religious activity carried out on the principles of social enterprises - social dining rooms, kitchens, shelters, etc. These activities form the essence of the church economy.*

Keywords: *Church, Church Economy, Economic Growth, Bulgarian Orthodox Church, Religious Activity, SFA, RDP.*

JEL: *Z12.*

Изучаването на икономическата теория и стопанската дейност на религиозните организации е от съществено значение за съвременната икономика на България, където православието и отчасти католицизма наред с мюсюлманското вероизповедание, играят важна роля в обществено-икономическия живот на страната. При това религиозната стопанска и социална дейност може да изпълнява ролята на съществена обединителна функция на различните конфесии[1] особено по отношение на благотворителността и милосърдието. На практика това би подкрепило реализацията на още една важна функция на конфесионалните общности – запазването на политическата стабилност в страната особено в условията на финансово-икономическа криза.

Изследването и изучаването на социално-икономическите аспекти на религията (икономикс на религията, икономиката на религиозната дейност/ религиозната икономика, църковната икономика) все още не е гарантирано с код в тематическия класификатор JEL[2], нещо повече, достиженията в икономикса на религията на този етап се ползват в рамките на всяка друга социална наука. В момента, академичните и научни изследвания свързани със социално-икономическите аспекти на религиозната дейност са включени в JEL класификатора с код „Z12 Cultural Economics: Religion“ но по наше мнение, когато става въпрос за икономикса на религията (economics of religion), той не трябва да бъде с код „Z Other Special Topics“, а да бъде поне някъде в:

A1 General Economics

A10 General

A11 Role of Economics • Role of Economists • Market for Economists

A12 Relation of Economics to Other Disciplines

A13 Relation of Economics to Social Values

A14 Sociology of Economics

A19 Other

---

[1] **Конфесия** (лат. *confessio* — изпове́дание) или вероизповедание – особеност на вероизповеданието в рамките на определено религиозно учение. Терминът „конфесия“ е синоним на определено направление в рамките на една отделна религия и понякога се отъждествява с термина „деноминация“. Широко разпространено е мнението, че християнството се подразделя на три основни конфесии: католицизъм, протестанство и православие.

[2] **Journal of Economic Literature (JEL) –** е тематичен класификатор, разработен от Journal of Economic Literature и представен на сайта на Американската икономическа асоциация (American Economic Association - AEA). Той представлява световно призната система от кодове за обозначаване тематиката на публикациите по икономика.

Стопанската дейност на религиозните организации, в частност на Българската православна църква и икономическите им взаимоотношения с останалите стопански агенти (домакинства, фирми и държава), са слабо изследвани, но от научна гледна точка представляват една изключително интересна сфера на икономически отношения. В тази връзка те следва да бъдат анализирани за да се разкрият определени закономерности и модели на тяхната социално-икономическа дейност, която е доста разнообразна като форми и проявление, и зависи от много, в това число и неикономически фактори.

Всичко това обуславя актуалността и целесъобразността на избора на тема на настоящето дисертационно изследване.

В изследването се търси потвърждение на ***научно-изследователската теза***, че църковната икономика има потенциал да бъде важен елемент от регионалната структура на националното стопанство на България на базата на притежаваните активи и непреките положителни външни ефекти, които генерира, независимо от факта, че от една страна, тя е регионално неравномерно разпределена като активи и дейности, а от друга – е налице неефективно използване на наличните собствени ресурси[3] и липсва необходимата, финансова и институционална подкрепа[4] за участието на църковните организации в социални и стопански дейности.

Обект на изследване са религиозните организации на Българската православна църква в цялото им разнообразие от социално-икономически дейности и организационни форми.

Предмет на изследването са социално-икономическите отношения между религиозните организации (в частност на Българската православна църква) в техния регионален аспект.

Основната цел *на доклада* е да очертае ролята и мястото на религиозните организации на Българската православна църква в съвременната социално-икономическа структура в контекста на регионал-

[3] Под ефективно използване на наличните ресурси в изследването се разбира възможността притежаваните активи (сграден, поземлен и горски фонд) да не бъдат предимствено отдавани под наем и аренда, а да служат за осъществяване на стопанска и социална дейност от самите църкви и манастири, което би генерирало повече приходи, респ. БВП и заетост.

[4] В изследването, под финансова и институционална подкрепа, не трябва да разбираме само прякото субсидиране на религиозната дейност, а съдействието от страна на държавата по отношение на участието на църковните организации в мерки и подмерки на Оперативните програми (не само Програмата за развитие на селските райони), насърчаване участието в публичните социални програми и др.

ното развитие, и в частност тази на България, като се посочат и анализират източниците на икономическа устойчивост на тези организации; да се разкрият и анализират ефектите от социалната и стопанската им дейност, голяма част от които имат пряко или косвено отношение към макроикономическите показатели и потенциал за засилващо се въздействие.

Особеният интерес към социално-икономическата дейност на религиозните организации до голяма степен се провокира и от двойствения им публичен статут, което на практика е неотстранимо противоречие наложено от този статус. От една страна, Църквата е призвана да осъществява невидимата духовна връзка между хората принадлежащи към една и съща религиозна общност, както и между вярващите и Абсолюта, а от друга – Църквата представлява една самостоятелна самоуправляваща се обществена организация, с изградена хоризонтална и вертикална йерархическа структура, явяваща се субект на правото, в т.ч. и правото на собственост, и което е особено важно за нашето изследване, субект на социално-икономическите отношения.

Данните за социално-икономическата дейност на църквата са на първо място, ограничени и ненадеждни. Официалната статистика събира много ограничен кръг информация за дейността на религиозните организации. Анкетните проучвания почти не засягат социално-икономическата дейност на църквата и обикновено провежданите изследвания се отнасят до набирането на информация за класифициране по вероизповедна принадлежност. Освен това самите религиозни организации съхраняват доста ревниво своите финансови документи и бюджети, които са единствено достъпни само за техните членове и поради тази причина редица аспекти на социално-икономическата дейност на църквата остават трудни за наблюдение и анализ. Въпреки всичко това, информацията и базата данни касаещи социално-икономическата дейност на църквата са относително по-богати и далеч по-обширни в сравнение с тези, отнасящи се до редица други "непазарни" дейности и институции, като например, частни клубове, дейностите от развлекателната индустрия, групите/обществата за взаимопомощ, повечето социални дейности и др. (Iannaccone, Laurence R. 1998, p. 1467).

Националната статистика на Република България не изследва и не отчита пряко дейността на Църквата в двете и направления (религиозни и стопански дейности). Същевременно НСИ обработва годишните отчети на Юридическите лица с нестопанска цел (ЮЛНЦ), като в това число включва и дейността на религиозните организации. Те обаче не са класифицирани по вероизповедна принадлежност и затова за

техния обхват и дейност може да се екстраполира вземайки предвид резултатите от последното преброяване на населението през 2011 г., според което 76% от лицата се самоопределят кат православни християни.

Разпределението на Юридическите лица с нестопанска цел извършващи религиозна дейност не е равномерно на територията на страната. Най-голям брой организации извършват дейност в големите градове (данните са за средата на настоящето десетилетие):

- София - 74 броя;
- Пловдив – 36;
- Варна – 24;
- Бургас – 27.

Това е логично, с оглед на дейността на тези ЮЛНЦ, тъй като те оперират най-вече в сферата на благотворителността, социалното подпомагане и доброволчеството.

На първо място, този сектор генерира определена заетост в българската икономика. ЮЛНЦ извършващи „Дейност на религиозни организации“ е формирал заетост от 2 130 души в средата на настоящето десетилетие, от които около 1620 са заетите в дейности на организации свързани с БПЦ. На фона на заетостта, която официалната статистика измерва (по данни на НСИ за 2014 г., коефициента на заетост е 48% или над 2 981 000 заети лица на 15 и повече навършени години) това е прекалено малко, но трябва да имаме предвид, че тази заетост е свързана с религиозната дейност на вероизповеданията, но само от страна на нестопанските организации. Нещо повече, към това число трябва да прибавим и заетите с пряка религиозна дейност от страна на църквите като юридически лица.[5] Официална информация за точния брой на свещенослужителите в БПЦ няма, въпреки, че през 2011 г. в началото на януари от Инспекцията по труда с писмо до Светия синод и до тогавашния патриарх Максим е изпратено искане да бъде предоставена информация за точния брой на свещениците у нас. Отговор обаче така и не е получен.

Според неофициални данни[6] броят на духовниците във всички йерархични нива на БПЦ в началото на десетилетието е около 1050 човека. Друга неофициална информация регистрира факта, че „от началото на 90-те години до днес броят на свещениците е намалял 3

[5] В православната църква има три степени на свещенослужение: епископска, презвитерска (свещеническа) и дяконска.

[6] Вж. в-к Монитор, 08 ноември 2011 г., Тихомира Михайлова, Свещеници се водят на договор в администрацията или затворите.

пъти до 1300. Най-много богослужители има в Софийската митрополия - 400, следвана от Пловдивската и Варненската. Най-малко свещенослужители има Видинската епархия.[7]

През новия програмен период 2014-2020 г. църквите и манастирите на БПЦ имат възможност да кандидатстват за безвъзмездна помощ, подобно на предходния програмен период. Готовност за участие са заявили 91% от отговорилите на въпроса, като някои от тях са с одобрени и изпълнени проектни предложения по ПРСР 2007-2013 г., но не са усвоили цялата субсидия, поради по-малките стойности, които са заложили за ремонт и реконструкция (***Вж. Фигура 10***). Нежелаещите да вземат участие в кандидатстването за финансиране по подмярка 7.6. "Проучвания и инвестиции, свързани с поддържане, възстановяване и подобряване на културното и природно наследство на селата" от мярка 7 "Основни услуги и обновяване на селата в селските райони" по ПРСР 2014-2020 г. (9% от отговорилите респонденти) са предимно от Пловдивска, Старозагорска и Врачанска епархии, от които има най-малък брой църкви и манастири с изпълнени договори и респ. изплатена субсидия. Нещо повече, за област Враца, Пловдивска област, Сливенска област и Старозагорска област изплатената субсидия е 0 лв., вкл. и при подписани договори с ДФЗ, но не стартирани поради забрана на съответния митрополит.

Информацията от Регистъра на земеделските стопани за поделения на БПЦ регистрирани като земеделски стопани показва, че посочения по-горе потенциал не се използва пълноценно. Общо за цялата страна регистрираните поделения на БПЦ като земеделски стопани са 15 (***Вж. Таблица 1***), като те са почти равномерно разпределени в 9 области (най-много РЗС – поделения на БПЦ има в София област - 3).

[7] Вж. последно регистрирано влизане на 25.03.2017 г. http://inews.bg/%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B5-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%82-%D0%B1%D0%B5%D0%B7-%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8-_l.a_i.376431.html.

Фиг. 1. Заявено участие за кандидатстване по ПРСР 2014-2020г. на подмярка 7.6

Таблица 1

Брой регистрирани земеделски стопани, местни поделения на БПЦ – по области за 2015 г.

Област	**Брой РЗС**
Благоевград	1
Бургас	1
Кюстендил	2
Пазарджик	1
Перник	2
Пловдив	2
Русе	1
София град	2
София област	3
Общо	15

Изт. МЗХ, 2016 г.

Регистрираните като земеделски стопани поделения на БПЦ се занимават както с отглеждането на животни, така и с растениевъдство (отглеждане на зърнени култури, трайни насаждения и др.). Някои от църковните земеделски стопанства съчетават животновъдството и растениевъдството, като само това в област Пазарджик е специализирано в отглеждането на животни (***Вж. Таблица 2***).

Таблица 2

Отглеждани култури от регистрирани като земеделски стопани местни поделения на БПЦ

Култура	Благоевград	Бургас	Кюстен-дил	Перник	Пловдив	Русе	София град	София област
Обикн. (мека) пшеница			49					
Твърда пшеница					308			
Ечемик					125			
Слънчоглед						27		
Лавандула					185			
Царевица/силаж					273			
Люцерна					124			
Естествени ливади		416	73	137	77		943	174
Череши					255			
Лозя/винени	30							
Други (угари и др.)	9				429			
Други фуражни			64	55				
Други овощни видове							12	
Брой РЗС	**1**	**1**	**2**	**2**	**2**	**1**	**2**	**3**

Изт. МЗХ, 2016 г.

Всички от тях обаче са дребни земеделски стопанства и вероятно работят изключително за задоволяване на собствените си нужди. Интересен е фактът, че животновъдните църковни земеделски стопанства са съсредоточени основно в София град, където се отглеждат над 82% от животните (***Вж. Таблица 3***). Това е свързано с наличието на няколко действащи манастира на територията на София град.

Таблица 3

Отглеждани животни от регистрирани като земеделски стопани местни поделения на БПЦ

Животни	**Пазарджик**	**Пловдив**	**София град**
Говеда и биволи	6	13	23
Кози	8		26
Овце	34		150
Свине			1
Пчелни семейства			82
Брой РЗС	**1**	**1**	**2**

Изт. МЗХ, 2016 г.

Според справката по области за получено финансиране от регистрираните земеделски стопани (църкви, манастири и техни поделения) по краткосрочни схеми, администрирани от ДФ“Земеделие“ общата субсидия (за площ и вид култура, брой и вид животни) за периода 2008-2015 г. възлиза на 54 281.83 лв., което относително клони към нула в сравнение с милиардните субсидии, които са получили останалите регистрирани български земеделски производители/фермери.

Данните на Българската агенция по безопасност на храните (БАБХ)[8], също потвърждават тезата, че Църквата притежава значителен потенциал за развитие на стопанска дейност, като активи, но все още той не е реализиран. Реализацията на произведената продукция (за пряка консумация и преработка) от регистрираните земеделски производители – поделения на БПЦ, би трябвало да се извършва в регистрирани обекти за производство и търговия с храни. Този регистър се води от БАБХ и предоставената информация за регистрираните, съгласно чл. 12 от Закона за храните, обекти за производство и търговия с храни, които са поделения на БПЦ показва, че на територията на цялата страна ситуацията е следната:

- Регистрирани обекти за търговия с храни и заведения за обществено хранене – 15 броя;
- Регистрирани обекти за производство на храни – 3 броя.

Трябва обаче да се има предвид, че при регистрираните обекти за търговия и заведения за обществено хранене почти всички обекти се стопанисват от фирми (юридически лица и еднолични търговци/ЕТ), които не са собственост на БПЦ и са наематели на обектите разположени на територията на манастири и църкви – 13 броя. Само два от обектите се стопанисват и са собственост на Църквата, като тяхното функциониране е свързано със социалната/благотворителна дейност на БПЦ и конкретно това са:

- Обществена кухня за приготвяне и раздаване на място на храна за социално слаби граждани, храм „Света Троица“, гр. Добрич;
- Обществена кухня „Движение за християнство и прогрес – Св. Йоан Предтеча“, гр. Кърджали.

И трите регистрирани обекта за производство на храни са собственост на поделения на БПЦ. Това са:

[8] Информация за регистрираните, съгласно чл.12 от Закона за храните, обекти за производство и търговия с храни, които са поделения на БПЦ е дадена от БАБХ с изх. №5618-ВОК/19.09.2016 г. Във връзка с искане с вх. №13943/12.09.2016 г.

- Манастирски цех за традиционни млечни продукти – кисело мляко, бяло саламурено сирене и за обработка/или преработка на сурово краве мляко, ЗП „Манастир Св. Йоан Предтеча“, с. Жабляно, общ. Земен, обл. Перник;
- Манастирски цех за млечни продукти – биволско кисело мляко и сирене, Манастир „Св. Св. Козма и Дамян“, с. Гигинци, общ. Брезник, обл. Перник;
- Манастирска работилница за сладка и компоти, гр. Вършец, обл. Монтана, Клисурски манастир.

Незначителният размер на легализация на стопанската дейност на поделенията на БПЦ показва, че по-голямата част от продажбите на храни и напитки произвеждани от църковните/манастирските стопанства попада в т. нар. скрита икономика. Една част от тази продукция отива в неотчетеното „домашно стопанство“, т.е. за собствени нужди, а друга част – попада в сивата икономика, тъй като се продава нелегално на територията на църквите/манастирите или на импровизирани тържища/пазари.

В отделни случаи стопанската дейност на поделенията на БПЦ може да има и недотам законен характер, т.е. да се отъждестви с „черната икономика“. Така например, в началото на 2017 г., митнически служители от митническите мобилни групи при две проверки в района на Бачковския манастир и на Троянския манастир откриха 2356 литра нелегална ракия, без документи за платен акциз за наливния алкохол и без бандерол за бутилирания.[9] Трудно е да се генерализира подобно явление на незаконна предприемаческа дейност свързана с поделения на БПЦ, но в свое заявление във връзка с извършени проверки от Агенция „Митници” в Бачковския и Троянския ставропигиални манастири, както и в други манастири и откритите там количества алкохол, съхраняван не според изискванията на закона за акцизите и данъчните складове Св. Синод заяви на своя сайт, че "Неднократно е взимано решение за това, че всички поделения на БПЦ-БП са длъжни да спазват стриктно нормативната уредба и законите в страната при производството и съхранението на високоалкохолни напитки. Съответните решения на Св. Синод са били своевременно изпратени до епархийските

[9] Вж. http://www.blitz.bg/obshtestvo/sinodt-s-reaktsiya-za-nelegalniya-alkokhol-v-manastirite_news489093.html 17 Февр. 2017, 21:06.

митрополити и ставропигиалните манастири за сведение и съобразяване".[10] Това показва, че явлението съществува, но стопанската дейност е един от начините да се самоиздържат поделенията на БПЦ (особено манастирите), като това до някъде е широко разпространена практика не само в българските, но и във всички други - православни и католически храмове и манастири. Средствата от произвежданата земеделска продукция, вина, книги, икони и др. църковни стоки, които се продават в техните магазини на поклониците отиват за издръжка на манастирите и на хората живеещи там.

Като цяло, Българска православна църква, според синодалните архиви преди национализацията е владеела 329 436 дка ниви, лозя, ливади и градини на обща стойност около 800 млн. лева (изчисленията са по средни цени за дка към 2003 г.). Стоте манастира са притежавали 191 000 дка земя, 30 000 дка ниви, 7000 дка ливади, 1500 дка гори, 1500 дка лозя, 17 000 дка пасбища и 256 дка градини. Църквата е била собственик и на 113 солници, част от които са закрити, а други приватизирани. Данните за градските имоти не са съвсем точни, но Православната църква в началото на века (преди възстановяването на собствеността ѝ) е очаквала да ѝ бъдат върнати общо 3190 дка земя в регулация и принадлежащите сгради в най-атрактивните зони на населените места.[11]

Заключение (Изводи)

Използваните показатели за оценка на ролята и мястото на религиозните организации в съвременната социално-икономическа структура на България показват, че не се използва и реализира потенциала на активите на БПЦ. Приносът на поделенията на Българската православна църква в БВП на страната за периода 2010-2018 г. се колебае средногодишно около 0,1% или като парична оценка – между 110 и 120 млн. лв. добавена стойност. Препоръката към публичните институции е за създаване на обща методология на събиране на данни за социалните, религиозните и стопанските дейности на Църквата и респ. “отваряне” на институцията за информационно обезпечаване на тези оценки.

[10] Вж. http://www.bg-patriarshia.bg/news.php?id=227412, 17 февруари 2017, 14:35, **Българска Патриаршия**.

[11] Вж. http://www.temanews.com/index.php?p=tema&iid=297&aid=7187.

ЛИТЕРАТУРА

Калканджиева Д., „Църква и държава: европейски модели и практики на конституционно разделение“ (изложение подготвено от автора по поръчка на Парламентарната комисия по човешките права и въпросите на вероизповеданията - 18 февруари 2008 г.).

http://feeds.feedburner.com/ReligionAndPoliticsInEasternOrthodoxy, Posted 25th July 2013 by Daniela Kalkandjieva,

Кьосева М., Българската православна църква като юридическо лице, Юридически свят, 2010, №1, с. 111-140.;

Кьосева М., Конституционни и законови модели на църковно-държавни отношения и правен статус на православните църкви в други държави (сравнително - правен преглед), Правна мисъл, 2010, №1, с. 7-21.;

Anderson G., Mr. Smith and the Preachers& The Economic of Religion in the Wealth of Nation // Journal of Political Economy, 1988, V. 96, №5, p.1066-1088.

Azzi, Corry and Ronald G. Ehrenberg. 1975. “Household Allocation of Time and Church Attendance,” *J. Polit. Econ.*, 83:1, pp.27–56, http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi ?article=1642&context=articles

Iannaccone, Laurence R. 1998. “Introduction to the Economics of Religion” *Journal of Economic Literature* 36(3): 1465-1495.

Oslington Paul, "A Theological Economics," *International Journal of Social Economics*, 2000, Vol. 27 Iss: 1, pp.\ 32-44.

Patrick J. Welch and J.J. Mueller, "The Relationship of Religion to Economics," *Review of Social Economy*, Volume 59, 2001 - Issue 2, pp. 185-202.